

Dragoljub B. Đorđević
Mašinski fakultet
Univerzitet u Nišu, Srbija

UDK 78:929 Bajramović Š.
78:929 Bregović G.

CAR I „AKADEMIK“: ŠABI I BREGA *

TZAR AND „ACADEMICIAN“: SHABI AND BREGA

ABSTRACT This work is part of my sociological story dedicated to Šaban Bajramović, the Emperor of Roma music, the singer of absolute hearing and the magical voice. The text describes the relationship between the two music masters, one who created Romani songs from the heart, and the other that dealt with these songs and fascinated the world. This relationship is characterized by co-operation, as well as misunderstandings, praises and pretensions, unexplained and unproven claims that have led many of the hasty statements to be placed on the side of one or another musician.

Key words: Cigani, muzika, pesme.

APSTRAKT Ovaj rad predstavlja dio moje sociološke priče posvećene Šabanu Bajramoviću, Caru romske muzike, pevaču apsolutnog sluha i magičnog glasa. U tekstu se opisuje odnos dva muzička maga, jednog koji je iz srca i duše stvarao romske pjesme, samog Šabana, i drugog koji je obrađivao te pesme i njima očarao svet, Gorana Bregovića. Ovaj odnos odlikuju saradnja ali i nesporazumi, pohvale i pokude, nerazjašnjene i nedokazane tvrdnje, koje su uticale da se se mnogi ishitrenim izjavama svrstavali na stranu jednog ili drugog muzičara.

Ključne reči: Gypsies, music, songs.

*A kako je u našoj tradiciji
da se od dva stara džempera plete jedan novi,
tako ćete u mojoj muzici uvijek
naći i nešto od stare vune.*

Goran Bregović

*Kad kradeš,
kradi od najboljih!*
Draža Petrović

Mnogi Srb zna za kooperaciju Šabana Bajramovića i Gorana Bregovića. Nesporazumi su krenuli od samog početka i mnoštvo nedokazanih tvrdnji i prebrzih osuda preplavilo je etar: „Te Goran je ovo i ono, te on je plagijator, krade muziku preko mere gde stigne i od koga može, samo li mu se obesi oko šije – nikako da ga zakači zaslužena kazna. Ič nema od talenta, a darovit je da prisvoji i preradi tuđe. Sram ga bilo, vidite šta radi Šabanu!“

* Deo monografije *Pitao sam malog puža (Moja sociološka priča o Šabanu Bajramoviću)* koja bi trebalo da se pojavi u izdanju beogradskog JP „Službeni glasnik“.

I muzičke analfabete, ali i znalci, očas se pod teretom animoziteta prema jednom ili drugom svrstase u dva tabora... Jedni staju na Šacinu stranu i drvljem i kamenjem se bacaju na Bregu, i obratno.

Da prvo krenemo od atakâ na vođu *Orkestra za svadbe i sahrane*. Šabi, kakvog ga majka rodila, čas je gromoglasno i sa teškooptužujućim kvalifikativima nasrtao na Bregu – dovoljno je da spomenem samo jedan: „Goran Bregović je pokrao celu Evropu“ – čas se povoljno i prijateljski izražavao o njemu. Jednovremeno i tužba i amnestija:

Ovaj iz Bijelo dugme, kako se zvaše? Bregović, da. On je nešto napravio, šta... Ja mu se divim kao jednom dirigentu, tako da kažem. Ali, nikako ne mogu da mu se divim kao kompozitoru. On je sve pokrao, celu Evropu! Čak je i mene pokrao, što ne liči jednom kompozitoru, jednom velikanu da se tako ponaša. *Uzeo mi je pesmu „Mesečina“*. To je moja kompozicija i jedva je priznao da je to moja pesma. Kaže: „Ja sam to slušao u Rumuniji.“ Rekoh mu: „Cela Rumunija prevela je i peva moje pesme, Šabanove, ničije druge.“ Kad sam mu to rekao, poverovao je. Pitao je ljude u Rumuniji čija je to pesma. Kad su mu rekli – Šabanova, javio se telefonom ljudima u Beogradu i rekao: „Izvinite se Šabanu, kažite mu da je to njegova kompozicija.“ A svi su mi krali pesme, ne samo on. Nisam hteo da ga tužim, samo sam onako razgovarao. Vrlo dobro se znamo. Rekoh sam mu: „Bar reci, ja i Šaban smo *Mesečinu* uradili. Tu pesmu sam uradio pre 15-20 godina. Hoćeš da ti donesem traku ili ploču da slušaš.“ Uzeo je još neke evropske pesme, za koje znam da su ih Bugari, Rumuni, Mađari pravili, a on ih preradio. On to zna da radi. Neka Bregović radi, ali ne može da se potpiše kao kompozitor. Doveo je neke Bugarke koje su pre pevale praistorijske pesme, čobanske. I pojavio ih je na binu, na televiziju, gde su kukale a ne pevale. A on je, kao, našao neke glasove! Ma, to nisu glasovi, to su urlikanja! Da je Bregović ispao čovek, fer kolega, pa kolezi uplatio koji dinar za te krađe ne bi se ljutio. Ovako, ispao je veliki neprofesionalac! (Bajramović, 2011: bez oznake str.)

Ili:

Tu sam pesmu ja napisao, bila mnogo tužna, moji Romi su plakali kad su je slušali. Posle Bregović napravio „Mesečinu“. Dobar je on, hoće uvek da pomogne, mi lepo saradujemo. Zajedno ćemo da snimimo pesmu „Sar e Roma“ (K., D., 2006: bez oznake str.).¹

I preko Ivana Ivačkovića prenosimo Šaletov stav prema Bregi:

„Od svih koji su na njemu zaradili – što je zaista poduža lista – jedino je imao simpatija za Gorana Bregovića, kojem je dao čak 65 pesama i koji je, po Šabanu, napravio „Mesečinu“ tako što je uzeo njegovu pesmu „Đela Mara“ i od

¹ Četvrti primer: Još za života Bajramović je pričao o Bregi kao o „čudnom svatu“, imao je sa njim i dobru saradnju ali i sukobe. Za pjesmu „Maki, Maki“ Bregović mu je tražio prevod i Šaban je tada izjavio: „Pošto ciganski jezik nema tabua rekao sam mu da će tekst pjesme njemu biti nejasan a sam tekst u prevodu kaže – Učiteljica je imala velike sise a ja sam bio mali, imao sam sedam godina i nisam znao ništa, a sada imam veliki i imam sedamdeset.“ Ljutio se na Gorana što je njegovu pjesmu „Đela Mara“ u svoju korist „prekomandovao“ u „Mjesečina“, ali ga je ljutnja brzo napustila (Beganović, 2012).

tužbalice je pretvorio u „veselicu“. „Ni hvala mi nije rekao za 65 pesama“, govorio je Bajramović. „Neka malo promisli, pa da donese odluku koliko to košta! I da me lepo zove i da mi to isplati. *Kao prijatelji smo, kao drugari, ovamo ništa ... Ali neću da ga tužim, volim ja njega, on je savršen muzičar. Ako ti mazne pesmu, bar je ne ošugavi, nego je dobra pa mu i oprostiš* (podvukao – D. B. Đ.). (...) A valjda će se setiti za pare“ (Ivačković, 2013: 115).

I naposljetku, da ga zabiberi, Dragan Jovanović, zemljak nam iz belopalančke Mokre – sedeći u Vidovu na obroncima Suve planine, zamera Bregi što je izostao sa Carevog pokopa i to pravdao putem preko granice:

I, odmah mi je na um pala Šabanova sahrana na koju Muzičar nije otišao. A svi znamo koliko je mnogo Bajramoviću dugovao. I malo što na sahrani u Niš nije bio, nego je i našu mladu koleginicu Sanju lagao da je, šatro, na turneju u inostranstvo otišao! E, tu mu laž Šaban nije oprostio i sa višnje je Muzičara povukao, umalo mu vrat nije polomio. Jer, mnogo je bio moćan Šaban, i, tek će moćan biti... Elem, Gorane Bregoviću, kada ti se, opet, neko od ciganske sorte bude od života rastajao, a mnogo te, kao Šaban, zadužio, onda ti, sa Orkestrom za svadbe i sahrane, na pogreb da odeš, muzikom cigansku dušu da ispratiš i svoju dušu da spaseš. I ne budi stipsa! (Jovanović, 2008: 76)

Pokušajmo da dokučimo pozadinu Bajramovićevog dvostrukog odnosa prema Bregoviću:

- Šabana su mnogi zakidali: i kompozitori i pevači, i producenti ploča i prateći sastavi, i organizatori koncerata i menadžeri turneja, i režiseri i muzička udruženja...;
- Njemu nije teško padalo kada to čine umetnici slabiji od njega; krivo mu je bilo kada se od njega okoriste njemu ravni – Kusturica, Paskaljčević, Bregović ...;
- Patio je zbog toga što je Brega njegovu „Đela Mara“ „preradio“ u „Mesečinu“;
- „Mesečina“ je megahit i skoro da je postala tradicional, a Car se nigde ne spominje;
- Ako je tako, barem da ga je obeštetio honorarom;
- Šaban se nije baš najbolje snalazio u muzičkom biznisu;
- Šaban je često potpisivao ugovore ne brinući o posledicama koje proizvode;
- Uzimao je i pare na ruke;
- Šaletu su poslovično manjkali novci;
- Tvrdio je da su mu gotovo svi dužni;
- Šaca izuzetno ceni i ima goleme reči hvale za Bregu;
- Goran se prilično „iskupio“ time što je bio najizdašniji darodavac za gradnju Carevog spomenika.

Tako Šaban Bajramović, a kako Goran Bregović? On nikada, baš nikada, nije izrekao niti jednu lošu reč o Caru! Naprotiv, u brojnim razgovorima naila-

zimo jedino na čitav registar povoljnih izričaja: od pohvala,² preko visokih ocena,³ do priznavanja da je Šabi njegov muzički heroj (sl. 1) koga upoređuje s Frenkom Sinatrom (Sinatra):

Tales and songs, da. Žao mi je što nisam sa Šabanom počeo da radim ranije. Tražio sam ga u toku rata i nisam mogao da ga nađem. Četiri godine ga nisam mogao naći, svi su ga tražili. I onda slučajno odem u jednu kafanu u Beču, kad on u Beču svira one šuške i pjeva. Kafana prazna... „Pa“, rekoх, Šabane, „tražim te“. Kaže: „Ne vrijedi, imam previše djece, bolje mi je da ne idem kući.“ Posljedne dvije-tri nove pjesme koje je snimio snimio je na tom albumu, to su posljedne dve-tri nove pjesme koje je snimio, jer je imao neki moždani udar i teško je pamtio. Moja ćerka ga je korepetirala za snimanje te ploče, imala je tada pet-šest godina, a onda joj je on napisao pjesmu „Ema sa dva pištolja“. Žao mi je što nisam mogao više, jer zbilja, imao je već oštećen mozak i teško je pamtio. *Ipak mi je drago da smo se dotakli. To je... znaš, to su rijetke pojave... Ako ima tamo (gleda gore) nešto, on je sad tamo s tih nekoliko rijetkih, sa Frenkom Sinatrom, i njih još nekoliko, i sjedi s njima i cuga... Nema puno njih koji su imali taj odnos temperamenta, glasa, ludila, talenta... Nažalost, to je dosta rijetko* (potcrtao – D. B. Đ) (Tairović, 2015b: 87-88).

Slika 1: G. Bregović: Šaban je moj muzički heroj (V. Petrović, 2017)

Car je bio samo najglasniji, može biti najsiroviji u optužbi Bregovića. Opšte je mesto da se on krivi za sve i svašta. Svestan je toga i mnogo puta se jasno izrazio da ima pozajmljivanja u opusu, nadajući se da su ona kreativna i

² Oni su narod koji se voli na lijep, starinski način. Te ciganske porodice... Kada odeš kod njih u kuću ... Sjećam se kada me je Šaban Bajramović pozvao u Niš: „Dodj da jedemo ciganjsko jagnje...“ Sto puta sam jeo janje, sto puta su ga pekli, ali samo, eto, zapamtio to Šabanovo, ciganjsko ... (Grujić i Nikčević, 2012: 14).

³ Radio sam sa dosta poznatih umetnika, poput Igija Popa ili Sesarija Evorija, od kojih bih nekada davno sigurno tražio autogram kad bih ih sreo na nekom aerodromu. U tu klasu ja stavljam i Šabana Bajramovića, Vasku Elkovsku ... (Dejanović, 2002: 13).

da su kakav-takav kulturni doprinos. U pitanju je postupak koji on nije patentirao – metod primenjivan u svim vrstama muzike, umetnosti uopšte – ali koji mora da se rabi u određenim granicama.⁴ Očekivano da ga Brega određuje nonšalantno, u svom stilu, ali pogađa suštinu:

U istoriji muzike, metod vam je uvijek isti, od Stravinskog do Bartoka, od Geršvina do Lenona i Makartnija – podsvijesno drpate iz tradicije nošeni nekim pervertiranim robinhudovskim instinktom. I nadate se da će od vas da krađu više nego što ste sami krali od drugih. Umjetnici su kleptomani. Jer, šta radite? Kradete od života i pravite nekakav koncentrat koji nije ništa što je ovom svijetu neophodno; ali što kaže Babo u filmu *Sjećaš li se, Doli Bel!*: „To ti je kao so – može i bez nje, ali je malo bljutavo“ (Grujić i Nikčević, 2012: 11).

Brane ga i drugi! Primera radi, šta veli Aleksandar Mandić za atmosferu u kojoj optužuju Bregu za plagiranje? Proglašavajući optužbe glupostima i zalažući se za Goranov prijem u Srpsku akademiju nauka i umetnosti, Mandić (2012: 3) smatra da, kada Akademija nije sebi učinila čast i uvela jednog Dušana Radovića ili Duška Trifunovića – dodao bih Aleksandra Sašu Petrovića, Emira Kusturicu i Slobodana Šijana – ne bi trebalo sa Bregovićem da proigra šansu: „Ne treba Goranu SANU, već Akademiji treba Bregović.“ Zašto duljim i skrnavam Mandićev esejčić! Eto nam ga u celini:

Nisam ove godine pažljivo pratio spisak kandidata za SANU, ali imam neki čudan osećaj da Goran Bregović opet nije na spisku. Bilo bi logično da se njegova koleginica, najmlađi akademik, potruži oko tog predloga. Pošto često radi u inostranstvu, ona najbolje zna da ceni koliko vredi kada neko svira u Karnegi holu, Operi u Sidneju, Rojal festival holu u Londonu, tri dana uzastopce u Everi Fišer holu u Njujorku, Teatru Šanzelize ili filharmonijskim salama u Birmingemu, Stokholmu i Kelnu.

Ma koliko to čudno zvučalo, on nema PR, uopšte ne brine za vesti o sebi jer se naslavnio slave u životu, odavno. Kada bi brinuo, svi bismo znali da je on ove godine umetnički direktor, *Maestro concertatore*, festivala u Tarantu u Italiji, na koji dođe 200.000 ljudi. Italijani očekuju najmanje 100.000 slušalaca na Breginom završnom koncertu, ali, šta znaju Italijani šta je muzika.

Da je Englez odavno bi bio *sir* kao Džeger ili Makartni, ovako je „samo“ počasn doktor muzike Univerziteta u Šefildu, u hladnoj Engleskoj.

Nijedan umetnik nije ovom narodu pružio više dionizijskih uživanja od njega. Baš to i jeste najveći problem za apolonijsku intelektualnu elitu i Akademiju.

Ipak, treba da se zna da samo on ovde ima orden Vatikana za duhovnu muziku. Za DUHOVNU muziku koju je po narudžbini napisao. Setimo se kako

⁴ Zapadni zakoni o autorskim pravima su rigorozni, no ni oni ne mogu kreativno stvaralašto da svedu na proizvodnju automobila. Zato se dešava da se Farel Vilijams (Williams) i Robin Tik (Thicke) žale na presudu kojom su osuđeni na golemu globu – 7,4 miliona dolara – zbog krađe pesme Marvina Geja (Gaye) „Got to Give It Up“ (1977) u svojoj kompoziciji „Blurred Lines“, koja im je 2013. bila najveći hit (Koprivica, 2016: 23); a da tužba protiv Roberta Planta (Plant) i Džimi Pejdža (Page), članova legendarnih *Led cepelina*, koji su potpisali himnu rokenrola „Stairway to Heaven“ („Stepenice do raja“) i u njoj, navodno, na početku „ukrali“ rif iz numere „Taurus“ sastava *Spirit*, koju je komponovao pokojni gitarista Rendi Vulf (Volfe), bude odbačena (K., J., 2016: 16).

je za katolički Božić 2006. u Vatikanu svirao našu, balkansku muziku u Evrovizijskom TV prenosu za gomilu zemalja. Svoju (romsku) verziju opere *Karmen* izvodio je u Parizu mesec dana iz večeri u večer, pred rasprodatom salom. Najmanje deset miliona ljudi, bukvalno u celom svetu, do sada je kupilo kartu da ga sluša uživo.

Ne mogu da se setim da je neko od naših umetnika negde počasni građanin. Bregoviću je tu počast dodelila Atina, Prag, Tirana i Buenos Ajres. Ako to nije promocija našeg duha i muzičkih korena, onda je najbolje da Ministarstvo kulture i dalje podržava beznačajne, impotentne i nevidljive projekte, pa da vidimo ko će nas primetiti i gde ćemo stići.

Prate ga optužbe da je plagijator. Zanimljivo je da niko od ljudi koji žive od muzike ne smatra za plagijat Dvoržakove *Mađarske igre*. Od čega su napravljene Mokranjčeve *rukoveti* ili opera *Ero sa onog sveta*? Niko se nije još setio da je Šopen običan lopov koji je uveliko pokrao poljske poloneze. Pa Tajčevićeve *Balkanske igre*, Betovenove *Inspiracije*, sve što radi meni draga Bilja Krstić ... Nema kraja ovakvom nabranjanju. Naprotiv, teško je naći kompozitora koji se nije služio motivima i melodijskim linijama tradicionalne muzike. Kada to rade drugi, to je plemeniti trud da se očuva tradicija; kada to radi Bregović, to je lopovluk. A ja kažem: to je pozlata urađena sa talentom.

Prekinimo sa glupostima. Ovu bitku je u našoj kulturi briljantno dobio Kiš i za taj čas anatomije platio izgnanstvom, rakom na plućima i životom. Kad već Akademija nije sebi učinila čast i prihvatila jednog Dušana Radovića ili Duška Trifunovića, nije dobro da propusti ovu šansu za popravni.

Ne treba Goranu SANU, već Akademiji treba Bregović (Mandić, 2012: 3).

Elem, koliko je režiser Mandić bio vidovit govoreći o Bregi i SANU, osećajući da se nešto krupno događa s tradicionalnim poimanjem umetnosti, muzike i književnosti naročito, potvrđuje dodela Nobelove nagrade rok staru Bobu Dilanu (Dylan). Ako je Nobelov komitet, sa nešto manjim trajanjem od SANU, odustao od svojih kanona i osokolio se da donese takvu odluku, te za laureata proglasi američku ikonu popularne kulture, vreme je da i naša najvažnija naučna i kulturna institucija krene tim drumom, počne da uvodi u svoje redove zaslužne stvaraoce iz pozorišne, filmske i muzičke oblasti.

Kad smo već kod autora možda najbolje pesme u istoriji roka „Like a Rolling Stone“, pošteno je zaključiti da novinski *dossier* o Dilanu,⁵ tj. članci koji su se pojavili u srpskoj štampi povodom priznanja kojim je počastvovan (Bazdulj, 2016: 64-66; Vukelić, 2016: 60-61; Vulićević, 2016: 1,13; Živanović, 2016: 4-5; Žurić, 2016: 5; Jovandić, 2016: 2-3; Marinković, 2016: 56-59; Skočajić, 2016: 10; Stevanović, 2016: 6; Ćirić, 2016) – Nobelova nagrada za književnost u 2016. – ide na ruku Mandićevom zalaganju. U istom duhu i Vladimir Skočajić (2016: 10), *Politikin* izvestilac o rok kulturi, u fanovskoj crtici o Bobu i Nobelu, podvlači kako je godinama predlagao: „Dilanova poezija bi trebalo da

⁵ Nešto najlepše zapisano o njemu: Dylan je sinonim za Ameriku koja je nastajala u poeziji Volta Vitmana, gradila se na drskosti bitnika i oštroumnosti brodejskih kompozitora, dovitljivosti migranata i u neutaživoj tuzi potomaka robova, ostajući prikovan za žilu kucavicu reke Misisipi, za široki prostor Srednjeg zapada, za bluz i folk koji su rođeni na ovim prostorima (Stevanović, 2016: 6).

se nalazi u školskim čitankama.“ Da, Robert Cimerman još nije uvršćen u obavezno osnovno ili srednjoškolsko štivo, ali jeste u sociološke udžbenike. Mladac nije upoznat, ne zna, da je odavno ušao u moju *Sociologiju forever* (Đorđević, 1996, 2001), u poglavlje *It's only rock'n'roll*, u odeljak „Tri rok pesnika“, skupa sa Dž. Morisonom (Morrison) i Kurtom Kobejnom (Cobain).

U najnovijoj *Džepnoj sociologiji za početnike* (Đorđević, 2016a), čija je svrha da mnogog nagovori na najopštiju nauku o društvu, u međuvremenu proglašeno nobelovca istisnuo je moj idol Džon Lenon (Lennon) – da nije mučki ubijen u četrdesetoj godini, bio bi mu glavni takmac kod švedske Akademije – a frontmena Nirvane rasni poeta Branimir Džoni Štulić, alfa i omega agrarske Azre. Kako sad, budi pametan, protumačiti činjenicu da je nobelovac u tinejdžerstvu uzeo ime značajnog britanskog pesnika Dilana Tomasa (Thomas), dok je Džoni preveo Homerovu Ilijadu i niz starogrčkih klasika? Da li je to incident?

Goran Bregović se, svestan svoje znatnosti u svetskom muzičkom prostoru, bez zazora „branio“ od omalovažavanja. Tako, odgovarajući na pitanje da njegovu „krađu“ publika u Milanu i Parizu bolje prihvata i više ceni nego u Beogradu ili Skoplju, ili da repetitivno uzima elemente koji bi mogli da štete Romima, te da je, namerno ili ne, stvorio čitavu industriju trubačkih sastava koji za granicom prave svoj biznis, odgovara:

Ma, to je ... Ja imam veliku i dugačku karijeru koju je teško svesti na takvu budalaštinu. Ali danas kad bi me pitao na šta bih zbilja mogao biti ponosan ... Ali vjeruj mi, najpoštenije, na šta bih ja mogao biti večeras ponosan to je da znam da će ... Sutra je subota, sutra će stotine nekih ciganskih orkestara izaći po bakšiš, i dobijaće bakšiš od onoga što sam ja napisao. To je možda stvar na koju sam najviše ponosan, to da će neka djeca namazati na hljeb od toga što sam ja napisao. A ovo: ja sam, znate, nisam, pa znate nije on, on je uzeo odavde ... mislim, ko će se baviti tim budalaštinama (Tairović, 2015b: 85).

Ah, da ... Zašto su jedino Cigani moderni? Zato što moraju da prežive i prehrane djecu od te muzike koja je jedan eklektični džumbus u kome je sve moguće, kao u nekom satarau, i turska melodija na špansku harmoniju sa arapskim ritmom... sve! I ova je ploča⁶ zapravo zdravica njihovom talentu, zdravica tom neobjašnjivom talentu, tom daru koji se ne može imitirati... Ponekad, ako niste Ciganin, možete imati problema jer je njihov sistem vrijednosti malo komplikovaniji, nije ga lako razumjeti (Grujić i Nikčević, 2012: 14).

A romski... kad bolje pogledaš, jedina moderna muzika na ovim prostorima zapravo je ciganska: sve ostalo, uključujući i većinu Bijelog dugmeta, zvuči danas provincijalno. Objektivno, kada pogledate unatrag, vidjećete da u našoj muzici, izuzev onoga što je bilo oslonjeno na folklor, i nema bogzna šta. Sve smrdi na isto – na provinciju (Grujić i Nikčević, 2012: 13).

Ko zna zašto, ali Bregine kolege i muzički kritičari nisu se baš pretrgli u skrupuloznoj analizi njegovog opusa i u zalaganju da mu se prizna da „(je) na

⁶ Misli na ploču *Šampanjac*.

muzičkoj planeti on najveća vrednost sa prostora nekadašnje Jugoslavije“ – kako ga je okarakterisala ninovka Rada Stanković.⁷ Među onima koji su to ipak učinili na veoma korektan način izdvajaju se Đorđe Matić i Jovan Maljoković:

Najpre Đorđe Matić:

Sasvim nasuprot, ili možda baš zahvaljujući proteklom nesretnom vremenu, značajan dio balkanskog muzičkog korpusa na zapadu Evrope je već nekoliko godina ono što, najčešće kroza zube, zovemo *brandom* – nazivom koji odmah asocira na određeni proizvod. Da se to moglo uopće dogoditi zaslužan je najprije internacionalni probitak Gorana Bregovića. On je bez sumnje, prvo preko muzike za filmove Emira Kusturice, a kasnije samostalno – gradeći iz ničega „infrastrukturu“ i podižući standarde – najviše pridonio predstavljanju i etabliranju balkanskog, ali posredno i romskog zvukovlja na Zapadu. Koliko god se ta činjenica mnogima ne dopadala, Bregović je zasigurno taj koji je, da tako kažemo, uglavio nogu u vrata zapadnih pozornica – taman ih dovoljno odškrinuvši da kroz njih pojure gomile drugih muzičara, najrazličitijih pozadina, vještina i ambicija (Matić, 2005).

A zatim Jovan Maljoković:

Goran Bregović je sigurno najviše proslavio srpsku trubu. Zamislite kada u Rimu ili Londonu pedeset hiljada ljudi sluša srpsku trubu. Veliku ulogu je odigrao i Emir Kusturica jer da nije bilo njegovih filmova, ne bi bilo te muzike koja je na velika zvona odjeknula u svetu. To ne može običan čovek da uradi, volim da se našalim i kažem da Bregović ima neku antenu kojom je povezan s nebeskim silama. Danas je u Njujorku prva liga džez muzičara zaljubljena u balkansku muziku i svi u njoj traže inspiraciju. Pre nas bum su napravili Mađari sa narodnom muzikom, pa Kubanci, Rumuni, o Rusima da ne govorimo. Došla je na red naša balkanska muzika koja je i danas atrakcija, ono što gura ljude i prenosi energiju na taj silan narod (Mitrović, 2016b: 26).

Slika 2: Brega ispred aviona s njegovim imenom („Narodne novine“, 29. mart 2017)

⁷ Što se na neki način potvrdilo i činjenicom da ga je „Er Srbija“ počastvovala i, kao šestom od velikana (Novak Đoković, Vlade Divac, Miki Manojlović, Dejan Stanković, Nikola Tesla), po njemu nazvala jedan avion iz svoje flote (sl. 2).

Goran Bregović, baš tako, nije profesionalni folirant, ali nije li i Šaban Bajramović – malo-malčice-malecno – možda bio u pravu? Tako to biva kad se susretnu i isprepletu dva jake umetničke ličnosti: Car Šaban i „akademik“ Goran!

L i t e r a t u r a

- Bajramović, Š. (2011), „Goran Bregović je pokrao celu Evropu“ (Riznica srpska – muzika, postavljeno 4. februara, 20:52 – pristupljeno 10. jula 2016).
- Beganović, A. F. (2012), „Zaboravljeni junaci jednog vremena: (10) Šaban Bajramović; Kralj romske muzike.“ *Portal Doznajemo.com*, postavljeno 16. jula, pristupljeno 8. juna 2016.
- Ćirić, Z. (2016), „Kako je Dilan naoružao armiju budala.“ (Internet izdanje lista „Ekspres“, pristupljeno 3. novembra 2016.)
- Đorđević, D. B. (1996), *Sociologija forever*. Niš: „Svetozar Marković“ (d. izdanje 2001).
- Đorđević, D. B. (2016), *Džepna sociologija za početnike*. Novi Sad, Niš: Prometej, Mašinski fakultet.
- Grujić, N., Nikčević, T. (prir.) (2012), „Intervju: Goran Bregović. Cigani, juriš!“ *Vreme*, 27. decembar, str. 8-18.
- Ivačković, I. (2013), *Kako smo propevali: Jugoslavija i njena muzika*. Beograd: Laguna.
- Jovandić, M. (2016), „The answer, my friend, is blowin' in the wind. Da li je Dilan pesnik ili tekstopisac.“ *Blic – Pop&Kultura*, 20. oktobar, str. 2-3.
- Jovanović, D. (2008), „Švedski ključ.“ *NIN*, 19. jun, str. 76.
- K., D. (2006), „Kradu me razni, a ja se ne ljutim.“ *Glas javnosti*, 24. april (bez oznake str.).
- Koprivica, J. (2016), „Farel i Tik traže novo suđenje.“ *Politika*, 7. septembar, str. 23.
- Mandić, A. (2012), „Akademik Bregović.“ *Politika – Kultura, umetnost, nauka*, 28. jul, str. 3.
- Marinković, N. (2016), „Nobela za Dilana ili: simptom jednog lutanja.“ *Pečat*, 21. oktobar, str. 56-59.
- Matić, Đ. (2005), „Vodič kroz noviju balkansku romsku muziku. Asunen Romalen (Slušajte Ljudi).“ *Vreme*, 10. februar, br. 736.
- Mitrović, M. (2016), „Jovan Maljoković: srpska truba budi Njujork.“ *Nedeljnik – Scena*, 15. avgust, str. 25-25.
- Skočajić, V. (2016), „Bob Dilan na pragu čitanke.“ *Politika – Kultura, umetnost, nauka* LX(28): 10.
- Stevanović, K. (2016), „Putovanje neprohodnim stazama.“ *Politika – Kultura, umetnost, nauka* LX(34): 6.
- Tairović, Z. (2015), *Reč o Romima*. Novi Sad: Interkulturalni teatar III/40.
- Vukelić, M. (2016), „Bob Dilan: veći od Nobela. Reči koje određuju vreme.“ *NIN*, 20. oktobar, str. 60-61.
- Vulićević, M. (2016), „Bob Dilan, Homer našeg vremena.“ *Politika*, 14. oktobar, str. 1 i 13.
- Živanović, N. (2016), „Dilanov presedan.“ *Politika – Kultura, umetnost, nauka* LX(28): 4-5.
- Žurić, V. (2016) „Jesen, i Nobel bez smisla.“ *Politika – Kultura, umetnost, nauka* LX(28): 5.